

Василь Гармановський

студент гр. ПОФГм-22,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Круп'як

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ

У соціально орієнтованій ринковій економіці одним із головних завдань держави є забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку, результатом чого є підвищення рівня суспільного добробуту, мінімізація загроз стабільності фінансового становища домогосподарств, забезпечення комфортного середовища для життєдіяльності кожного члена суспільства. Своєчасне реагування на зміни у внутрішньому становищі та зовнішньому оточенні домогосподарств, які можуть спричинити негативний вплив на їхню фінансову безпеку потребують вироблення об'єктивної методики її оцінювання. Це завдання набуває особливого значення в сучасний період посилення нестабільності економічного розвитку, масштабної війни є росією, погіршення ситуації на ринку праці, розкручування інфляції. За цих обставин необхідний надійний аналітичний інструментарій для оцінювання поточного стану фінансів домогосподарств, ідентифікації й прогнозування ризиків негативного впливу на них.

Об'єктивна методика дозволяє уникнути фрагментарності та суб'єктивізму в оцінюванні фінансової безпеки домогосподарства, забезпечити систематизацію показників, встановлення чітких критеріїв та індикаторів оцінювання. Завдяки цьому з'являється можливість порівнювати ситуацію в динаміці, між регіонами, між різними категоріями домогосподарств, виявляти вразливі групи, визначати основні джерела фінансових загроз. Сформована аналітична база є основою для формування пріоритетів державної політики у царині фінансів домогосподарств. Вироблення об'єктивних підходів до оцінювання фінансової безпеки домашніх господарств має теж важливе прикладне значення для них самих, адже допомагає виявити слабкі місця в управлінні особистими і родинними фінансами, визначити оптимальний обсяг фінансових резервів, оцінити необхідність у страхуванні чи додатковому пенсійному забезпеченні [2].

Методичні підходи до оцінювання фінансової безпеки домогосподарств у вітчизняній фінансовій науці залишаються повною мірою не розробленими, вони є предметом наукових дискусій. Складність вироблення такої методики полягає в тому, що для такого оцінювання складно застосувати індикатори, які враховані у методиках оцінювання фінансової безпеки підприємств чи держави, оскільки для домогосподарств головною метою фінансової діяльності є добробут усіх членів, а не отримання прибутку чи акумулювання максимального обсягу доходів. На думку Г. Коцюрубенко та Н. Шикіної [4], в основу такої методики можуть бути покладені показники, визначені Методичними рекомендаціями для розрахунку рівня економічної безпеки [6]. У цьому документі немає окремого підрозділу, який присвячений безпеці домогосподарств, однак представлені індикатори для

оцінювання соціальної безпеки, частина з яких торкається фінансової складової життєдіяльності населення.

Частина вчених підтримує позицію, що найважливішою умовою фінансової безпеки домогосподарства є збалансованість його доходів і витрат. Зважаючи на це, В. Ворошило пропонує визначати за ознаку фінансової безпеки збільшення доходів домогосподарств та раціоналізацію співвідношення між ними і витратами [1, с. 50]. Подібної думки дотримується Р. Сніщенко, який зазначає, що «основу фінансової безпеки домогосподарств становить оптимальний баланс між їхніми доходами і витратами» [7, с. 106]. На його думку, підґрунтям для вироблення цієї методики мають стати Методичні вказівки щодо розрахунку доходів та витрат населення України, затверджені Державною службою статистики України від 07.03.2002 р. № 113 зі змінами від 01.03.2006 р. № 62 [5]. Критикуючи представлені у науковій літературі методичні розробки щодо оцінювання фінансової безпеки домогосподарств, Р. Сніщенко вказує на їхні головні недоліки:

- значний ступінь громіздкості, складність обчислення індикаторів;
- вибірковий характер, оскільки вагома частина методик враховує тільки окремі аспекти функціонування фінансів домогосподарств;
- недостатній рівень об'єктивності через не розробленість методичної бази проведення досліджень, що породжує розбіжності у результатах розрахунків;
- низький рівень публічності, оскільки наявні методики оцінювання рівня фінансової безпеки домогосподарств відомі тільки вузькому колу фахівців та не мають представлення широкому загалу громадськості [7].

Поділяючи цю думку вважаємо, що оцінювання рівня фінансової безпеки домогосподарств доцільно здійснювати у макро- та мікроекономічному ракурсі, тобто загалом для сектору домогосподарств та конкретної родини, адже воно передбачатиме окремі набори критеріїв та показників оцінювання. Подібною наукової позиції дотримується значна частина науковців, концентруючи увагу переважно на пропонуванні показників для макроекономічного зрізу оцінювання. Для прикладу, М. Зварич наводить поширений у науковій літературі підхід до оцінювання рівня фінансової безпеки, в основі якого лежать кілька критеріїв: аналіз доходів, аналіз витрат, визначення коефіцієнтів залежності (зокрема, коефіцієнт сукупного боргу, протилежний йому коефіцієнт автономності, а також коефіцієнт безпеки) та оцінка інвестиційних можливостей домогосподарства [3].

Узагальнення наукових підходів щодо методики оцінювання фінансової безпеки домогосподарств дає нам підстави виробити власну позицію щодо її індикативного наповнення із розмежуванням у розрізі макро- та мікроекономічного виміру. На наш погляд, на макрорівні це оцінювання має передбачати вибір показників, здатних відобразити як загальний фінансовий стан домогосподарств, так і їхню стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз. Воно має здійснюватись у розрізі наступних критеріїв:

- оцінювання рівня доходів, їх достатності та диференціації. До індикаторів цього виміру фінансової безпеки сектору домогосподарств доцільно зараховувати: відношення мінімальної, середньої заробітної плати та пенсії до прожиткового мінімуму (оцінюють здатність доходів забезпечити задоволення потреб населення у

благах, необхідних для їхнього відтворення і розвитку); рівень бідності та деривації (свідчать про ефективність державної політики забезпечення мінімального рівня добробуту, ступінь позбавлення домогосподарств можливості задовольнити базові потреби). Додатковими індикаторами оцінювання доходів можуть стати рівень їхньої диференціації, а також стійкості (частка постійних доходів у їхній загальній структурі);

- оцінювання рівня та структури витрат домогосподарств, а саме: питомі ваги витрат на харчування, оплату комунальних послуг в структурі сукупних витрат (свідчать про достатність фінансових ресурсів домогосподарства для забезпечення якісного життя його членів); індекс споживчих настроїв, що свідчить про тенденції самооцінювання населенням свого фінансового становища, майбутніх доходів та готовності до здійснення значних витрат;

- аналіз боргового навантаження, який передбачає розрахунок відношення загального рівня заборгованості домогосподарств (за споживчими кредитами та позиками на інші цілі) до їхнього доходу. Підвищення цього показника свідчить про підвищення ризиків платоспроможності домогосподарств і посилення загроз їхній фінансовій стабільності;

- аналіз інвестиційної активності та довгострокової фінансової безпеки, який передбачає вимірювання таких показників: схильності домогосподарств до заощаджень, як відношення обсягу організованих заощаджень до сукупних доходів, що свідчить про наявність ресурсів для інвестицій, протидію кризовим явищам;

- оцінювання рівня фінансової інклюзії та фінансової грамотності домашніх господарств через: рівень проникнення страхових послуг, охоплення населення банківськими рахунками, доступом до кредитування, недержавного пенсійного забезпечення, цифрових фінансових інструментів, рівень фінансової обізнаності. Ці показники є маркерами фінансової інклюзії та потенціалу домогосподарств з управління фінансовими ресурсами.

Запропонований комплекс критеріїв та показників в більшості може бути застосований для оцінювання фінансової безпеки на мікрорівні, тобто конкретного домогосподарства. Він характеризує кількісний вимір фінансової безпеки. Проте, для її об'єктивного оцінювання методика для окремого домогосподарства варто доповнювати також якісними критеріями, зокрема:

- наявність практики фінансового планування, складання фінансових планів з досягнення поточних і стратегічних фінансових цілей, прогнозування доходів та витрат домогосподарства, наявність механізмів управління ризиками;

- рівень фінансової дисципліни, який характеризує регулярність ведення особистого та сімейного бюджету, контроль за втратами, уникнення імпульсивних покупок;

- суб'єктивне відчуття фінансової безпеки, яке визначає рівень задоволеності членів домогосподарства своїм фінансовим становищем, впевненості у контролі за грошовими потоками та стабільності ситуації в майбутньому.

Поєднання макро- та мікрорівня оцінювання фінансової безпеки домашніх господарств забезпечує комплексну її діагностику, дає можливість виявити зони ризику і загрози стабільному фінансовому становищу домогосподарств, виробити

адекватні механізми реагування на них з метою підвищення фінансової стійкості до внутрішніх та зовнішніх подразників. Такий підхід є основою для формування відповідального фінансового поведінкового патерну та досягнення фінансового добробуту на індивідуальному та державному рівні.

Список використаних джерел:

1. Ворошило В. В. Оцінка фінансової безпеки домогосподарств і напрямки її забезпечення. *Фінанси, банки, інвестиції*. 2011. № 4. С. 48–50.
2. Горин В. П. Сутність соціальної безпеки: фінансові та організаційно-правові аспекти. *Світ фінансів*. 2007. Вип. 4. С. 52-57.
3. Зварич М. С. Механізм забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в Україні: дис. канд. екон. наук: 08.00.08 / ДВНЗ «Університет банківської справи». Київ, 2020.
4. Коцюрубенко Г., Шикіна Н. Оцінювання фінансової безпеки домогосподарств: методичний та аналітичний аспекти. *Економіка та суспільство*. 2021. № 25. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-40>
5. Методичні вказівки щодо розрахунку доходів та витрат населення України: Наказ Держкомстату 07.03.2002 р. № 113. URL: https://ukrstat.gov.ua/metaopus/2018/2_02_01_02_2018.htm
6. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>
7. Сніщенко Р. Г. Методологічні проблеми та особливості аналізу й оцінки фінансової безпеки домогосподарств. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. 2017. Вип. 27 (2). С. 105-109.
8. Фінанси зарубіжних країн: навчальний посібник / Т. О. Кізима та ін.; за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: Економічна думка, 2013. 287 с.